

THOMAS PAINE • İnsan Hakları

THOMAS PAINE 1737'de Norfolk'da (Birleşik Krallık) doğdu. Önce ticaret yaptı. 1767'de Londra'da öğretmenliğe başladı. 1774'te Amerika'ya gitti ve Amerika'nın bağımsızlığını destekledi. Bu amaçla 1776'da *Common Sense (Sağduyu)* başlıklı broşürü yayımladı. Daha sonra Fransız Devrimi'ni savundu ve *İnsan Hakları* kitabını yayımladı. Fransa Ulusal Meclisi'ne seçildi. Fransa'da Terör Yönetimi tarafından tutuklandı. Hapiste *Age of Reason'ı (Akıl Çağı)* yazdı. Herkese asgari gelir hakkı, emekli maaşı hakkı gibi paylaşımcı önerileri savundu. Napoléon Bonaparte'ın iktidara gelmesinin ardından ABD'ye döndü ve 1809'da New York'ta vefat etti.

Milli Eğitim Basımevi, 2 baskı (1963-1964)

Rights of Man

İletişim Yayınları 2500 • Politika Dizisi 165

ISBN-13: 978-975-05-2229-1

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Ahmet Insel

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3

Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

THOMAS PAINE

İnsan Hakları

Rights of Man

ÇEVİREN *Mehmet Osman Dostel*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

FİİLİ MONARŞİLERLE BEZELİ BURLESK BİR KARŞI-DEVİMLER ÇAĞINA GİRİŞ YA DA “KÜRESEL WEIMAR” ANINDA THOMAS PAINE’İ YENİDEN OKUMAK · AYŞEN CANDAS	7
--	---

THOMAS PAINE’İN HAYATI VE ESERLERİ	27
GEORGE WASHINGTON’A.....	33
KİTABIN İNGİLTERE BASKISININ ÖNSÖZÜ	35

BİRİNCİ KISIM

İNSAN HAKLARI

İNSAN HAKLARI	41
FRANSA MİLLÎ MECLİSİ TARAFINDAN İLÂN OLUNAN İNSAN VE VATANDAŞ HAKLARI BEYANNAMESİ.....	123
İNSAN HAKLARI BEYANNAMESİ HAKKINDA DÜŞÜNCELER.....	127
ÇEŞİTLİ MESELELER	131
SONUÇ.....	159

PRENSİP İLE TATBİKATI BAĞDAŞTIRMA

M. DE LA FAYETTE'E	169
Önsöz	171
Giriş	179
I. BÖLÜM	
TOPLUM VE UYGARLIK (MEDENİYET)	185
II. BÖLÜM	
BUGÜNKÜ ESKİ HÜKÜMETLERİN MENŞEİ	191
III. BÖLÜM	
ESKİ VE YENİ HÜKÜMET SİSTEMLERİ	195
IV. BÖLÜM	
ANAYASALAR	211
V. BÖLÜM	
AVRUPA DURUMUNU DÜZELTMENİN YOLLARI VE ÇARELERİ VE ÇEŞİTLİ DÜŞÜNCELER	237
Ek	307

KİTABIN İNGİLTERE BASKISININ ÖNSÖZÜ

Mr. Burke'ün Amerikan İhtilâli'nde oynadığı rolden dolayı, benim kendisini insanlığın bir dostu saymam tabii idi. Tanışmamız böyle bir zeminde başladığına göre, keşke hep bu fikirde kalabilseydim; bu, benim için, elbette ki düşüncemi değiştirmekten daha hoş olurdu.

Geçen kış İngiliz Parlamentosunda Mr. Burke Fransız İhtilâli ve Millî Meclisi aleyhinde, o şiddetli nutkunu söylediği vakit ben Paris'te bulunuyordum. Bu söylevden pek az önce de kendisine bir mektup yazarak orada işlerin ne kadar yolunda gittiğini heber vermiştim. Arası çok geçmeden gazetelerde kendisinin bir de kitapçık yayımlamak niyetinde olduğunu bildiren ilânını okudum. Mr. Burke'ün bu hücumu, az bilinen ve hele Fransa'da daha da az anlaşılan bir dilde olacağı ve, her eser tercüme edilince kuvvetinden kaybedeceği için, ben de Fransa'da ihtilâli seven bazı dostlarıma Mr. Burke'ün küçük kitabı çıkar çıkmaz cevap vereceğimi vaat ettim. Hele Mr. Burke'ün bu kitabında olayları düpedüz ters gösterdiğini de gördükten sonra, bunu büsbütün kaçınılmaz bir iş saydım. Kitap Fransız İhtilâli'ne ve Hürriyet Prensipleri'ne çirkin bir tecavüz olmakla kalmayarak, dünyayı da aldatmakta idi.

Aşağıda söyleyeceğim husus dolayısıyla, Mr. Burke'den baş-

ka şeyler beklediğim içindir ki, kendisinin bu davranışına daha da çok şaşım ve hayal kırıklığına uğradım.

Harp sefaletlerinden benim gördüklerim, bunun, artık yer-yüzünden kalkmasını temenni ettirecek derecede idi. Komşu milletler arasında arasına çıkabilecek anlaşmazlıkları halletmek için, harp yerine başka bir usul bulunabilirdi. Eğer saraylar bu işe dürüstçe koyulsalar, yahut milletler sarayların oyuncağı olmayacak kadar aydınlatılmış olsalardı bu iş muhakkak yapılabilirdi. Amerika halkı Fransa'ya karşı o sıralarda İngiltere hakkında görülen aynı peşin hükümlerle beslenmişti. Fakat tecrübe, Fransız milleti ile temas Amerikalılara bu hükümlerin yanlışlığını en tesirli bir şekilde gösterdi. Şimdi, aralarında Fransa ile Amerika'nınkinden daha samimî, daha güvenli münasebetler bulunan başka herhangi iki memleket mevcut olduğuna kani değilim. 1787 ilkbaharında Fransa'ya geldiğim zaman Toulouse Başpiskoposu, bakan idi ve o sıralarda çok itibarı vardı. Bu bakanın özel kâtibi ile çok ahbap olduk. Çok iyi ve yüksek kalpli bir adamdı. Harbin bir divanelik olduğunda; Fransa ve İngiltere gibi iki memleketin, karşılıklı olarak sıkıntı ve vergileri artırmaktan başka sonuç vermeyecek şekilde birbirlerini huzursuz bırakmalarının acınacak bir kifayetsizlik sayılacağı hususunda fikirlerimizin birbirine tamamen uyduğunu gördüm. Onun beni, benim onu yanlış anlamadığımızdan emin olayım diye, fikirlerimizin özünü kâğıda döküp kendisine yolladım. Şöyle bir ricada da bulundum: Şayet İngiliz milletinde iki memleket arasında şimdiye kadar hüküm sürmüş olandan daha iyi bir anlayışın yaratılması özlemimi görecek olursam, aynı özlemin Fransa'da da hâkim bulunduğunu söylemekliğime ne dereceye kadar müsaade vardı? Bu zat bana en açık bir şekilde ve yalnız kendi adına değil, aynı zamanda Bakan adına da cevap verdi; hattâ mektubunun bakanın bilgisi altında yazılmış olduğunu bildirdi.

Üç yıl kadar önce, bu mektubu Mr. Burke'ün eline teslim ettim; kendisinde bıraktım; hâlâ da ondadır. Kendisi hakkında edindiğim fikir ve beslediğim kanaatten dolayı; onun bir fırsat bularak bu mektuptan, iki komşu milletin birbirlerini tanı-

mamak yüzünden ve her ikisinin de zararına olarak, düştükleri hataları ve saplandıkları peşin hükümleri ortadan kaldırmak yolunda faydalanacağını ummuş ve bunu tabiatıyla kendisinden beklemiştim.

Fransız İhtilâli patladığı zaman, bu hadise, Mr. Burke'ün eline muhakkak ki iyi bir şeyler yapmak fırsatını verdi. Ama onun böyle bir niyette olması şarttı. Halbuki böyle yapacak yerde o, eski yanlış fikirlerin yavaş yavaş silinmekte olduğunu görünce, derhal ve sanki Fransa ile İngiltere'nin artık birbirlerine düşman olmaktan vazgeçmelerinden korkuyormuş gibi, yeni nifak tohumları saçmaya başladı. Evet, bütün memleketlerde harp yüzünden, ve milletlerin aralarındaki kavgaları devam ettirme sayesinde geçinen insanlar bulunduğu, doğru olduğu kadar da, tiksindirici bir olaydır. Fakat bir memleketin idaresi ile ilgili olan kimseler milletler arasına kavga tohumları ekmeyi ve onların zihinlerine yanlış hükümler yerleştirmeyi kendilerine iş edinirlerse, bu daha affedilmez bir davranış olur.

Bu kitabın, Mr. Burke'ün hükümetten para aldığını ima eden bir fıkrası hakkında şunu ilâve etmek istiyorum: En aşağı iki aydır ağızdan ağıza böyle bir söylenti dolaşiyor. İnsanlar en fazla kendilerini ilgilendiren ve en çok kendilerinin bilmeleri gereken bazı şeyleri çoğu zaman en sonra duyarlar. O fıkrayı, Mr. Burke, şayet münasip görürse, bu dedikoduyu yalanlamak fırsatını bulsun diye yazdım.

THOMAS PAINE

BİRİNCİ KISIM

İNSAN HAKLARI

İNSAN HAKLARI

Milletlerin veya fertlerin birbirlerini tahrik etmek ve sinirlendirmek için yaptıkları nezaketsizlikler vardır. Mr. Burke'ün Fransız İhtilâli hakkındaki kitapçığı bunun parlak bir örneğidir. Ne Fransız milleti ne de Millî Meclis İngiltere'nin işleriyle veya İngiliz Parlamentosu ile alâkadar bile oluyordu. Bu itibarla Mr. Burke'ün ortada hiçbir kışkırtma olmadan hem parlamentoda, hem kamuoyu önünde onlara hücum etmesi nezaket kurallarına göre affolunmaz bir hareket olduğu gibi, siyasetçe de haklı değildir.

İngiliz dilinde bulunup da Mr. Burke'ün Fransız milletine ve Millî Meclisi'ne savurmadığı hemen hemen hiçbir küfür kalmamış gibidir. Hıncın, peşin hükümlerin, bilginin veya bilgisizliğin akla getirebileceği ne varsa hepsi, dört yüz sayfa kadar tutan bu eserde taşkın bir öfke ile ortaya dökülmüştür. Mr. Burke, yazarken harcadığı çabaya ve tasarladığı plana göre, binlerce sayfa da yazabilirdi. İnsan, dilini veya kalemını bir ihtiras çılgınlığı içinde başıboş bırakacak olursa, bununla, konuyu değil, kendini tüketmiş olur.

Şimdiye kadar, Mr. Burke, Fransız meselelerine dair olan fikirlerinde, hep aldanmış ve hayal kırıklığına uğramıştır; fakat onun ümidinde öyle bir hüner, ya da habisliğinde öyle bir kö-

tücüllük vardır ki, ona, bu fikirlerinde devam için, yeni bahaneler verir. Bir zamanlar Mr. Burke'ü Fransa'da bir ihtilâl olabileceğine inandırmak imkânsızdı. O vakit kendisi, Fransızlarda ne böyle bir ihtilâle kalkışacak ruh, ne de onu destekleyecek metanet vardır, fikrinde idi; şimdi ise bu ihtilâl bir gerçek olduğundan, kaçamak arıyor ve onu kötölemekle işin içinden çıkmak istiyor.

Fransız Millî Meclisi'ne küfür etmekle de kalmayarak, eserinin büyük bir kısmını, zamanın en iyi insanlarından biri olan Dr. Price ile İngiltere'de (The Revolution Society) ve (The Society for Constitutional Information) diye anılan iki derneğe sövüp saymaya ayırmıştır.

Dr. Price, İngiltere'de ihtilâl denen 1688 hadisesinin yıl dönümü münasebetiyle, 4 Kasım 1789'da bir vaaz vermişti. Mr. Burke onun bu vaazından söz açarak: "Politikacı - Rahip kesin dogma söyler gibi, İngiltere halkının, 1688 ihtilâli ilkelerine dayanarak şu üç temel hakkı:

1. Kendilerini idare edecekleri seçmek,
2. Fena hareket ederlerse onları başlarından atmak,
3. Kendimize uygun gelen şekilde bir hükümet kurmak haklarını, elde etmiş olduklarını ileri sürüyor" diyor.

Dr. Price, bunları yapmak hakkı şu veya bu kişindir, şu veya bu zümrenindir demiyor; bütün *topluluğundur*, yani millettindir; diyor. Mr. Burke ise tersine, böyle bir hakkın kısmen veya tamamen millette veya başka herhangi bir yerde bulunduğunu kabul etmiyor. İşin daha garibi ve şaşılacak tarafı şu ki, "İngiliz milletinin böyle bir hakkı şiddetle reddettiğini ve böyle bir hakkın bilfiil iddia edilmesine mal ve canları ile karşı koyacaklarını" söylüyor. İnsanların, haklarını korumak için *değil* de, *hak sahibi olmadıklarını* iddia etmek için, silâha sarılıp bu uğurda canlarını mallarını feda edecekleri iddiası öyle yepyeni bir buluş çeşididir ki, tam, Mr. Burke'ün paradokslu dehasına yaraşmaktadır.

İngiltere halkının böyle hakları olmadığını, böyle hakların tamamen veya kısmen millette veya başka bir yerde mevcut bulunmadığını ispat için Mr. Burke'ün başvurduğu metot, tıp-

kı şimdiye dek söyledikleri kadar şaşılacak ve acayip soydandır. Çünkü iddiasını ispatlamak için ileri sürdüğü deliller şunlardır: Bu haklara sahip olan fertler veya nesil ölmüştür, onlarla beraber bu hak da ölmüştür. Bunu ispatlamak için, Parlamento'nun takriben yüzyıl önce William ve Mary'ye hitap eden şu mealdeki bir bildirgesini zikrediyor: "Bizler, Lordlar Kamarası'nın ruhani ve cismani âzaları ile Avam Kamarası üyeleri, yukarıda anılan halk (yani o zaman hayatta olan İngiltere halkı) adına, hem kendimizi ve *mirasçılarımızı* hem de *ileride soyumuzdan gelecekleri*, bütün alçak gönüllülük ve sadakatle ve EBEDÎ surette (kralın) iradesine *teslim* ederiz." Mr. Burke keza aynı kralın zamanında parlamentodan çıkmış olan bir başka kanun fıkrası zikrederek bunun hükümlerinin "bizi (yani o gün yaşayanları), bizim *mirasçılarımızı* ve bizden sonra *gelecekleri*, *onlara*, onların *mirasçlarına* ve *gelecek kuşaklarına* kıyamete kadar bağladığımı" söylüyor.

Mr. Burke bu hükümleri ileri sürmekle ve üstelik bu hükümler milletin hakkını *ebedî olarak* bertaraf eder demekle iddiasını yeter derecede ispatlamış olduğunu sanıyor. Durmadan tekrarladığı böyle deyişlerle de yetinmeyerek, bir de, "Eğer ihtilâlden evvel¹ İngiltere ahalişi böyle bir hakka malik idiyse bile (ki bunun daha önceki bir devirde yalnız İngiltere'de değil, bütün Avrupa'da da böyle olduğunu kendisi de kabul ediyor), *İngiliz milletinin*, ihtilâl zamanında en açık bir şekilde bu hakkından vazgeçip bundan hem kendileri hem *bütün gelecek kuşakları* adına ve ebedî olarak feragat etmiş olduğunu" söylüyor.

Mr. Burke çirkin prensiplerinden (şayet bunlara prensip demek kutsal şeylere bir tecavüz olmazsa öyle diyelim) çıkardığı zehirleri, zaman zaman yalnız İngiliz milletine değil, Fransız İhtilâli'ne ve Millî Meclisi'ne de saçarak bu yüce, nurlu ve nurlandırıcı heyeti "gasıplar" diye itham ettiğinden, ben de, artık hiç çekinmeden, onun prensiplerine karşı başka bir prensipler sistemi ileri süreceğim.

1688'deki İngiliz Parlamentosu, gerek o parlamentonun üyeleri adına ve gerekse onları seçenler namına yapmak hakkına sa-

1 1688 ihtilâli.

hip oldukları ve yapılmasını doğru buldukları bir işi yapmıştır: Fakat millete vekâlet dolayısıyla haiz oldukları bu hakka ek olarak, kendilerinden sonra kıyamete kadar gelecek olanları bağlamak ve onlara hükmetmek gibi *diğer bir hakkı, gasp yolu ile ihdas etmişlerdir*. Şu halde mesele ikiye ayrılıyor; biri vekâlet sebebiyle haiz oldukları hak, diğeri de gasp yolu ile, ihdas ettikleri hak. Birincisine itirazım yok; fakat ikincisine cevap vereceğim.

Gelecek nesilleri “kıyamete dek” bağlamak veya onlara hükmetmek, yahut dünyanın nasıl veya kim tarafından idare edileceğini sonsuz ve ebedî olarak emretmek hak ve yetkisini haiz hiçbir parlamento, hiçbir zümre, hiçbir insan nesli hiçbir memlekette asla mevcut olmamıştır, asla olmayacaktır, asla da olmaz; demek ki, böyle hükümleri, kanunları ve bildirgeleri çıkarırlar, işin aslında, ne yapmak hakkını ve ne de yürürlüğe koymak yetkisini asla haiz olmadıkları şeylere giriştiklerinden, o tasarrufların hepsi hükümsüzdür. Her çağ ve her kuşak *bütün meselelerde* kendi adına hareket etmekte kendinden önceki çağlar ve kuşaklar kadar serbest olmalıdır. Kof bir gururla, yaşayanlara mezar ardından da hükmedilebileceğini sanmak, istibdatların en gülüncü ve en küstahıdır. İnsanın insan üzerinde mülkiyet hakkı yoktur; bunun gibi hiçbir neslin de gelecek kuşaklar üzerinde tasarrufa hakkı yoktur. Nasıl ki, bugünkü parlamentonun veya insanların, bundan yüz veya bin yıl sonra yaşayacak olan insanlar üzerinde tasarrufta bulunmaya, onları bağlamaya veya yönetmeye ve denetlemeye hakları yoksa, 1688’in veya diğer herhangi bir çağın parlamentosunun veya halkının da, bugünkü insanlar üzerinde tasarruf etmeye, veya *ne şekilde olursa olsun*, onları bağlamaya, veya kontrol altına almaya hakları yoktu. Her nesil, içinde bulunduğu şartların gerektirdiği bütün hususlarda yetki sahibidir ve olmalıdır da. İşleri düzenlenecek olanlar dirilerdir, ölümler değil. İnsan dünyadan elini çekince onun gücü de, ihtiyaçları da kendisiyle beraber sona erer; artık bu dünyanın işlerinde eli ve hiçbir ilgisi kalmadığı için, bundan böyle ulusun idarecilerinin kimler olacağına, hükümetinin nasıl teşkilâtlandırılacağına, veya nasıl idare edileceğine dair direktif vermeye o ölünün hiçbir yetkisi yoktur.

Buradaki² veya başka bir yerdeki herhangi bir hükümet şeklinin veya herhangi bir partinin lehtarlığını veya aleyhtarlığını yapıyor değilim. Bütün bir milletin beğendiği bir şeyi yapmak, o milletin bir hakkıdır. Mr. Burke buna: “Olmaz” diyor. Hak millette değilse o halde kimdedir? Ben *yaşayanların* hakları için mücadele ediyorum; o hakların –ölülerin eski belgelerden zorlana zorlana çıkarılıp varsayılan yetkilerine dayanılarak– vasiyetle bağışlanmasına, kontrol edilmesine ve bağıt konusu yapılmalarına itiraz ediyorum; Mr. Burke ise ölümlerin yaşayanların hakları ve hürriyetleri üzerinde yetki sahibi olduklarını iddia ediyor. Evet bir vakitler krallar ölüm döşeklerinde vasiyet ile taçlarını başkalarına verir, halkı da, tıpkı bir sığır sürüsü gibi, tayin ettikleri herhangi bir halefe devrederlerdi. Gerçi şimdi artık bunlar hemen hemen hatırlanamayacak kadar itibardan düşmüştür; kolay kolay inanılmayacak kadar da acayip şeylerdir; fakat Mr. Burke’ün siyasi akidesine temel olarak aldığı parlamento belgelerindeki hükümler aynı niteliktedir.

Her memleketin kanunlarının bazı genel prensiplerden bir-birlerine benzemesi lâzımdır. İngiltere’de, ne bir usta, ve ne de kendine mutlak egemen diyen bir parlamentonun bütün otoritesi, yirmi bir yaşını doldurmuş tek bir kişinin bile şahsi hürriyetini bağlamak veya onu kontrol altına almak erkine sahip değildir. O halde, 1688 Parlamentosu veya diğer herhangi bir parlamento, hangi hakka dayanarak bütün gelecek nesilleri ebedi olarak taahhüt altına sokabilirdi?

Dünyadan göçmüş olanlar ile henüz dünyaya gelmemiş olanlar, bir faninin, kendi hayalini ne kadar zorlarsa zorlasın, düşüneyeceği kadar birbirlerinden uzaktırlar. Böyle olunca, bunların arasında nasıl bir bağıt ilişkisi mevcut olabilir? Nasıl bir hukuk kaidesi ve nasıl bir prensip konabilir ki ona nazaran, birinin varlığı sona ermiş ve diğerininki henüz başlamamış olan ve dünyada birbirleriyle karşılaşmalarına asla imkân bulunmayan bu iki yoktan biri, öbürünü, kıyamete dek hükmü altında tutabilsin?

İngiltere’de insanların rızaları olmadan ceplerinden parala-

2 İngiltere’de.

rı alınamaz derler. Fakat acaba 1688 Parlamentosuna, gelecek nesillerin (ki bu işe “evet” deyip dememek için henüz hayatta değillerdi) hürriyetini denetlemek ve ellerinden almak, onların bazı hususlarda tasarruflarda bulunmak hakkını ebedî olarak kısmak ve daraltmak için kim izin vermiştir, kim verebilirdi?

İnsanın aklına, Mr. Burke’ün okuyucularına sunduğundan daha abes bir şey gelemez. Bu zat onlara –aynı zamanda bütün geleceğe– “Yüz sene evvelki bir kurul bir kanun yapmıştır; şimdi millette bunu değiştirmek yetkisi yoktur, asla olmayacaktır, ve asla da olamaz” diyor. Hükümdarların uyruklarını idare etmek haklarını Allah’tan aldıklarına saf insanlığı kandırmak için, ne inceliklere ne safsatalara başvurmamıştır! Şimdi Mr. Burke yeni bir usul daha keşfetmiş, ve eski günlerin bu yanılmaz parlamentosunun yetkisine başvurarak,³ Roma’ya kısa yoldan varmıştır; ve kendisi o parlamentonun yapmış olduğu şeyi Allah sözü gibi ileri sürüyor; zira kıyamete dek hiçbir insan gücünün değiştiremeyeceği böyle bir yetkinin, muhakkak, insan yetkisinden üstün olması lâzım gelir.

Mr. Burke bu hükümleri kamuoyu önüne getirmekle, kendi davasına değil, memleketine bir hizmette bulunmuştur. Bu hükümler, yetkiyi aşma teşebbüslerine karşı her zaman uyanık bulunmanın, ve o yetkinin kötüye kullanılmasına meydan vermemenin ne kadar lüzumlu olduğunu ispata yarar. Kral II. James’in tahtından indirilmesine sebebiyet vermiş olan *gasp yolu ile iktidar tesis etmek suçunun*, o kralı kovmuş olan parlamento tarafından, başka bir şekil ve tarzda, tekrar edilişi biraz gariptir. Bu, 1688 İhtilâli’nde, İnsan Haklarının henüz pek eksik bir şekilde anlaşılmış olduğunu gösterir; çünkü ebedî bir şekilde gelecek nesillerin şahıs ve hürriyetleri üzerinde, bu parlamentonun, *gasp yolu ile tesis ettiği hakkın* (gasp yolu ile diyorum, çünkü parlamentonun milletin vekili sıfatıyla böyle bir hakkı yoktu, ve olamazdı, zira böyle bir hakkı kimse veremezdi), James’in parlamento ve millet üzerinde kullanmaya kalkıştığı ve kendisinin tahttan indirilmesine sebep olan esassız ve müstebitçe hakla

3 Papanın yanılmazlığının yerine İngiliz Parlamentosu’nun yanılmazlığını koymak suretiyle – ç.n.

aynı çeşitten olduğu söz götürmez. Aralarındaki tek ayrılık (zira esasta farkları yoktur), birinin yaşayanların haklarını, ötekini ise henüz doğmamış olanların haklarını gasp etmiş olmalarından ibarettir. Biri öbüründen daha makbul bir temele dayanmadığı için her ikisi de, aynı şekilde, sanki hiç olmamış gibi sayılmak ve tamamen hükümsüz olmak gerekir.

Beşeri bir iktidarın gelecek nesilleri ebedî olarak taahhüt altına sokmaya hakkı olduğunu, Mr. Burke, ne ile ve nereden ispat ediyor? O elindeki kanun fıkralarını ileri sürmüştür, ama aynı zamanda böyle bir hakkın mevcudiyetini ispatlayan delilleri de ortaya koyması, ve o hakkın nasıl vücut bulmuş olduğunu göstermesi lâzımdır. Şayet bu hak mevcut idiyse bugün de var olması gerektir, çünkü insanın tabiatına ait olan herhangi bir şey insan tarafından yok edilemez. Ölmek insanın tabiatının gerektirdiği bir şeydir; onun için, doğdukça da ölecektir. Fakat Mr. Burke bir nevi siyasi Hazreti Âdem ihdas etmiştir, öyle ki onun şahsında bütün gelecek nesiller ebedî olarak taahhüt altına girmiştir; o halde Mr. Burke'ün bu Âdem'in böyle bir yetkisi, böyle bir hakkı olduğunu ispatlaması lâzım.

Bir ip ne kadar çürük olursa o kadar çekilmeye gelmez; koptuğu kastiyle yapılmış olmadıkça, onu germek, daha da kötü bir davranış olur. Eğer birisi Mr. Burke'ün iddialarını çürütmek istese, ancak Mr. Burke gibi hareket ederdi. Onların *haklılığını* çok söz götürür bir hale getirmek amacıyla yetkileri mübalâğalı bir tarzda büyütürdü; hak meselesi başlayınca da o zaman yetkilerden vazgeçilmek zorunda kalınırdı.

Gerçi bir neslin yaptığı kanunlar çoğunlukla sonraki nesillerde de yürürlükte kalmaya devam ederse de, bunların, kuvvetlerini yine yaşayanların rızalarından aldıklarını anlamak için azıcık düşünmek yeter. Kaldırılmayan bir kanun yürürlükte, *kaldırılmadığından* değil *kaldırılmadığından* dolayı kalır ve o kanunu ilga etmemek onun devamına muvafakat sayılır.

Halbuki Mr. Burke'ün ileri sürdüğü hükümlerde bu nitelik bile yoktur. O hükümler ölümsüz olalım derken, tersine, hiç oluyorlar. Bunların mahiyeti, rızaya dayanır olmaya elverişli değildir. O hükümler, sahip olmaları *muhtemel* bulunan huku-

kiliği de, bunu asla sahip olamayacakları bir hakka dayamak istemekle, yok ediyorlar. Ölümsüz yetki, bir insan hakkı değildir; öyle ise parlamentonun bir hakkı da olamaz. 1688 Parla-mentosu, pekâlâ, kendi üyelerinin yetkisini ebedî kılmak üzere, onları ebedî olarak yaşamaya mezun kılan bir kanun da çıkarmış olabilirdi. O halde, o hükümler hakkında söylenebilecek bütün şey, bunların merasim kabilinden sarf olunmuş sözler olduğudur; söyleyenlerin kendi kendilerini pohpohlamalarından ibaret bulunduğu eski doğu üslûbuyla kendi kendilerine “Ey parlamento, sen hiç ölme, çok yaşa” demiş olmalarından daha büyük bir önem taşımadıklarıdır.

Dünya şartları durmadan değişmektedir; insanların fikirleri de öyle; hükümet ölümler için değil yaşayanlar için kurulmuş bir teşkilât olduğuna göre, onda yalnız dirilerin hakkı vardır. Bir devirde doğru kabul edilen ve uygun bulunan şeyin bir değerinde yanlış sayılması ve elverişsiz görülmesi mümkündür. Buna kim karar verecek, ölümler mi, yoksa diriler mi?

Mr. Burke eserinin aşağı yukarı yüz sayfasını bu parlamento hükümlerine ayırmış olduğuna göre, bundan şu netice çıkar ki, o hükümlerin kendileri, gelecek nesiller üzerinde *gasp yoluyla* ebedî bir tahakküm kurmaları yönünden muteber değildir ve aslında, zaten sanki hiç olmamış gibidirler. Böyle olunca, o zatın o hükümlerden çıkardığı veya onlara dayadığı bütün o sayfalar dolusu delil getirmeler ve ateşli hitabeler de aynı şekilde yok hükmündedir; ben meseleyi bu temele dayıyorum.

Şimdi daha özel bir şekilde Fransa işlerine temas etmemize sıra geldi. Mr. Burke’ün kitabı, adeta Fransız milletine bir yönetmelik niteliğinde yazılmışa benziyor: fakat eğer halin garipliğine yakışan garip bir mecaz yapmaktığına izin verirseniz, ben buna, karanlığın ışığı aydınlatmaya kalkışması, diyeceğim.

Şu satırları yazdığım sırada tesadüfen önümde Marquis de la Fayette’in (eski unvanımı kullandığım için kendisinden özür dilerim; bunu sadece başkalarıyla karıştırılmaması için yapıyorum) insan haklarının ilânına dair bazı teklifleri duruyor. Kendisi bunları Millî Meclis’e 11 Temmuz 1789’da, Bastille’in alınmasından üç gün evvel yapmıştır. Bu zat ile Mr. Burke’ün her

birinin kendi prensiplerini nasıl birbirine zıt kaynaklardan almakta olduklarına hayretle işaret etmekten kendimi alamıyorum. M. de la Fayette, öyle Mr. Burke gibi, bugünkü yaşayan insanların haklarının kaybedilmiş, şimdi artık dünyada bulunmayanlar tarafından bu haklardan “müebbeden vazgeçilmiş, feragat edilmiş” olduğunu ispat için köhne resmî kütüklere, küflü kâğıtlara başvurmuyor. Bunun yerine, yaşayan insanlara dönüp kesin bir ifade ile şöyle diyor: “Tabiatın her vatandaşın yüreğine naksettiği ve herkes tarafından açıkça tanındığı zaman kuvveti daha da artan duyguları hatırlayınız: Bir milletin, hürriyeti sevmesi için onu bilmesi yeter; hür olması için de hür olmaya azmetmesi kâfidir.” Bu berrak, veciz ve insanın ruhunu coşturan hisler karşısında, Mr. Burke’ün prensiplerini besleyen kaynak ne kadar kuru, kısır ve karanlıktır; bütün hitabeleleri ve delilleri, çiçeklerle bezenmiş olmasına rağmen, ne kadar tesirsizdir! M. de la Fayette’in az ve kısa olan bu sözleri, Mr. Burke’ün cümleleri gibi neticede yalnız kulakta bir terane bırakıp gönülde hiçbir iz bırakmadan sönüp gitmiyor; dinleyenleri yüce ve insanca düşüncesinin enginine ulaştırıyor.

Size M. de la Fayette’i tanıttığım için şimdi de onun –Mr. Burke’ün yıldırımlar saçarak Fransız İnkılâbı’na hücumunu görünce hatırıma gelen– bir menkıbesini de anlatmak istiyorum. Bu hatıra M. de la Fayette’in 1783’te Amerikan Kongresi’nde söylediği veda nutkuna aittir. Adı geçen kişi harbin ilk safhalarında Amerika’ya gitmiş ve sonuna kadar orada gönüllü olarak hizmet etmiştir. Kendisi o zaman ancak 20 yaşında var yoktu. Giriştiği bu teşebbüste baştan sona kadar takındığı tavır, böyle bir delikanlının hayatında eşine az rastlanır bir harikulâdeliktir. Fransa gibi dünya zevklerinin kucağı sayılan bir memlekette bulunuyordu; bunları tatmak için elinde her vasıta vardı. Böyle bir âleme Amerika’nın ormanlarını ve yaban kırlarını tercih edecek ve gençliğinin o neşeli çiçek gibi yıllarını geçirecek insan ne kadar az bulunur! Fakat o bunu yapmıştır işte. Harp bitince, Amerika’dan ayrılacağı sırada kongreye gitti ve verdiği çok muhabbetli veda söylevinde Amerika’da görmüş olduğu ihtilâli ele alarak hislerini şu sözlerle ifade etti: “Hürriye-

te dikilen bu büyük anıt zulmedenlere bir ders, zulüm görenlere de bir örnek olsun!” Bu söylev, o sırada Fransa’da bulunan Dr. Franklin’in eline vardığı zaman Franklin, Kont Vergennes’e müracaat ederek söylevin Fransız Resmî Gazetesi’nde neşrolunmasını istedi, fakat kontu buna asla razı edemedi. Zira Kont Vergennes Fransa’da bir aristokrat despottu, Amerikan İhtilâli’nin Fransa’ya bir örnek olmasından korkuyordu, nasıl ki şimdi diğer bazı kimseler de Fransız İhtilâli’nin İngiltere’ye bir misal teşkil etmesinden ürküyorlar. Mr. Burke’ün korkuya haraç verışı de (zira onun kitabını bu ışık altında değerlendirmek lâzımdır), Kont Vergennes’in yukarıdaki reddine çok benziyor. Mr. Burke bu eserinde diyor ki: “Fransızların yumuşak huylu, meşru bir hükümdara karşı, hiçbir milletin en gayrimeşru bir gasiba veya en kanlı bir despota karşı reva görmediği bir şiddet, hakaret ve hoyratlıkla ayaklandıklarını gördük.” Bu cümle, Mr. Burke’ün Fransız İhtilâli’ni anlamadığını, bu ihtilâlin kaynaklarını ve prensiplerini hiç bilmediğini gösteren binlerce örnekten yalnız bir tanesidir.

Fransız milleti, XVI. Louis’ye karşı değil, müstebit hükümet prensiplerine karşı isyan etmiştir. Bu prensiplerin kökü kralda değil, birçok yüzyıllar geride, ilk kuruluşta idi; ve sökülmeyecek kadar derinlere yerleşmişti. Asalaklar ve soyguncular Fransa’yı Augeas’ın ahır⁴ kadar pis kokan, kiptirli bir hale getirmişlerdi. Onu tam ve genel bir ihtilâlden başka hiçbir şey paklayamazdı. Bir şeyin yapılması lâzım gelince ya ona can ü gönülden sarılmalı ya da o işe hiç kalkışmamalı. Bu buhran o sırada gelip çatmıştı; ya adamakıllı azimle hareket etmek yahut da hiç kıvılcıdamamak şıklarından birini seçmekten başka çare yoktu. Kral, milletin dostu diye biliniyor ve bu da teşebbüsü kolaylaştırıyordu. İhtimal, mutlak bir hükümdar tarzında yetiştirilmiş hiçbir insan, şimdiki Fransa kralı kadar o türlü iktidarı kullanmaya az istidatlı bir yürek taşımamıştır. Böyle olmakla

4 Augeas Yunan mitolojisinde, Elis kralıdır. İçinde pek çok sayıda sığırlar olan bir ahırı vardır ki yıllardır temizlik yüzü görmemişti. Hercules bu ahır, Alpheus ve Peneus ırmaklarının yataklarını değiştirip sularını buraya akıtarak, bir günde temizlemiştir – ç.n.

beraber, idare prensipleri hâlâ aynı kalmakta devam ediyordu. Hükümdar ile mutlak hükümdarlık ayrı ve başka başka şeylerdi; isyan birincisinin şahsına ve prensiplerine karşı değil, ikincisinin yerleşmiş istibdadına karşı başlamış, ihtilâl de istibdadı karşı yapılmıştır.

Mr. Burke *insan* ile *prensip* arasındaki farka pek dikkat etmiyor. Bu sebeple kendisi, bir insan aleyhinde hiçbir istibdat ithamı olmaksızın da, prensiplerin istibdadına karşı bir isyan olabileceğini anlamıyor.

XVI. Louis'nin yaradılışındaki itidalin monarşinin irsi istibdadını değiştirmeye hiçbir faydası olmadı. Daha önceki saltanat devirlerinde o irsi istibdat rejimi altında işlenmiş olan bütün zulümler, gelecek başka bir kralın elinde, yeniden canlandırılmaya hâlâ elverişli idi. Bir saltanatın, istibdada bir süre ara vermesi, artık aydın bir memleket haline gelmiş olan Fransa'yı tatmin edebilecek bir şey değildi. İstibdadın *tatbikinin* tesadüfen devam etmemesi, onun prensiplerinin kesilmesi, dinmesi demek değildir; birinci keyfiyet iktidarı doğrudan doğruya elinde bulunduran kimsenin şahsi faziletine bakar. İngiltere'de I. Charles ile II. James vakalarında isyan bu adamların şahsi istibdatlarına karşı idi; Fransa'da ise, mevcut hükümetin eski zamanlardan miras kalma istibdadına karşı olmuştur. Fakat Mr. Burke gibi, küflü bir kâğıt parçasına dayanarak gelecek nesillerin haklarını ebedî olarak bağlayabilen insanlar, bu ihtilâl hakkında bir fikir edinmeye ehil değildirlere. Bu ihtilâl onların görüşlerinin ulaşamayacağı kadar geniş bir sahayı kaplamakta ve onların ayak uyduramayacakları bir akıl kuvvetiyle ilerlemektedir.

Bu ihtilâli birçok bakımdan mütalâa etmek mümkündür. Fransa'da olduğu gibi, bir memlekette istibdat asırlardan beri yerleşmiş ise buna yalnız kralın şahsında mevcut bir şeydir denemez. Dış görünüşü ile ve iktidarın kralın ismini taşımasına bakınca böyle gibi görünür; fakat tatbikatta ve gerçekte böyle değildir. Her yerde onun bayrağı vardır. Her resmî makam ve dairenin göreneğe dayanan kendine mahsus bir istibdadı vardır. Her yerin bir Bastille'i ve her Bastille'in bir despotu vardır. Kralın şahsında görünen menşedeki irsi istibdat, binlerce kılık

ve şekil altında bolüne bolüne, ta aşağılara kadar iner ve neticede istibdadın hepsi krala vekâleten icra edilmiş olur. Fransa'da hal böyle idi; resmî dairelerin uçsuz bucaksız labirentlerinde hemen hemen kaynağı bile gözden kaybolmuş bir hale gelinceye kadar yürüyüp giden bu türlü istibdadı yola getirecek hiçbir tamir usulü yoktur. Bu istibdat, vazife kılığına bürünerek yerini sağlamlaştırır, itaat bahanesiyle zulüm yapar.

Hükümetin mahiyeti dolayısıyla Fransa'nın içinde bulunduğu hali düşününce insan, isyanın, doğrudan doğruya XVI. Lous'nin şahsına ve karakterine bağlı olanlardan başka sebepleri bulunduğunu anlar. Tabir caizse, Fransa'da, monarşinin irsi istibdadı altında gelişmiş ve hattâ ona bağlı bir varlık olmaktan adamakıllı çıkacak kadar da kökleşmiş, ıslaha muhtaç binlerce istibdat mevcuttu. Monarşi, parlamento ve kilisenin aralarında bir istibdat yarışması vardı; ayrıca, derebeylik sürüp gidiyordu. Fakat Mr. Burke, bir isyanın biricik hedefinin ancak kral olabileceğini düşünmekle, güya Fransa bir köymüş, orada her olup bitenden köy muhtarının haberi olması icap edermiş ve onun derhal kontrol altına alamayacağı hiçbir zulüm yapılmazmış gibi konuşuyor. Halbuki Mr. Burke, gerek XVI. Louis, gerek XIV. Louis zamanlarında bütün ömrü boyunca Bastille'de hapis yatabilirdi de, ne o ne de bu kralın dünyada Mr. Burke diye bir adam bulunduğundan haberi bile olmazdı. Bu iki kralın şahsi eğilimleri birbirinden zulüm ile iyicillik kadar uzak olmakla beraber, her ikisinin saltanat zamanlarında da hükümetin müstebit prensipleri birbirinin aynı idi.

Mr. Burke, Fransız İhtilâli'nin, evvelki saltanat devirlerine göre daha yumuşak olan bir saltanat zamanında vukua gelmiş olmasını kınamıyor; bu zatın kusur saydığı bu keyfiyet o ihtilâlin en yüksek şereflerinden biridir. Diğer Avrupa memleketlerinde vuku bulmuş olan ihtilâlleri şahsi kin harekete getirmiştir. Oralarda hıncın hedefi ve kurbanı, bir insan olmuştur. Lâkin Fransa misalinde, insan haklarının makul bir şekilde düşünülmesinden doğan ve ta ilk gününden beri şahıslarla prensipleri birbirinden ayrı tutan bir devrim görüyoruz.

Fakat Mr. Burke hükümetleri değerlendirirken, kendisinde

hiçbir prensip fikri olmadığı görülüyor. On yıl önce, Fransa'yı bir hükümete sahip olduğundan dolayı ve o hükümetin niceliğini, nitesini veya nasıl idare edildiğini araştırmadan, tebrik edebilirdim” diyor. Bunlar makul bir insanın söyleyeceği sözler midir? İnsanoğlunun haklarına ve mutluluğuna karşı gereği gibi duygulu bir yürek taşıyan bir insana yakışan dil bu mudur? Bu esasa göre Mr. Burke'ün, ister köle diye satılmak, ister işkence ile öldürülmek suretiyle olsun, ıstırap çeken kurbanları tamamıyla unutarak, dünyada böyle şeyleri yapan bütün hükümetleri de selâmlaması lâzımdır. Zira Mr. Burke'ün yüce tuttuğu şey prensipler değil kuvvettir; kendisi, bu yerilmeye değer kusuru ile, artık, hükümetlerin hangisinin iyi, hangisinin kötü olduğu meselesinde hakemlik edebilecek bir adam değildir. Onun Fransız İhtilâli hakkındaki fikri ile daha fazla meşgul olmayarak, şimdi başka şeylere geçiyorum.

Amerika'da Point-no-Point⁵ denen bir yer bilirim. Burasının böyle anılmasının sebebi şudur: Tıpkı Mr. Burke'ün süslü sözleri gibi parlak ve çiçekli bir yalı boyunca yürürken siz ilerledikçe bu yer önünüzde, hep geriler gibidir, sizden uzakta durur; fakat gidebildiğiniz kadar gidip durduğunuzda bir de bakarsınız o yer birdenbire gözden kaybolur. Mr. Burke'ün üç yüz elli altı sayfası da işte tıpkı böyledir. Onun için kendisine cevap vermek güçtür. Onun ispat etmek istediği noktaların neler olduğunu ancak sövüp saydığı şeylerden anlayabiliyoruz; onun için, bu zatın delillerini de yine onun kendi paradokslarında aramamız gerekiyor.

Mr. Burke'ün, kendi muhayyilesine bir hakaret olan ve okuyucuların muhayyileleri üzerinde tesir yapmak gayretiyle giriştiği feci tasvirlerle gelince, bunlar bir tiyatro temsili için iyi hesaplanarak hazırlanmış şeylerdir; zira bir piyeste hadiseler temsilin hatırı için uydurulur ve seyircilerin acıma zaaflarından faydalanılarak ağıltıcı bir tesir husule getirmek üzere tertiple-

5 Point-no-Point, gidip gidip de ulaşılmayan yer manasına gelen bir yerin adıdır. Seraptan ziyade, uzun bir yolculuktan sonra hiç ile karşılaşmak fikrini veriyor. Müellif bu yönden Mr. Burke'ün uzun yazıları ile Point-no-Point arasında bir benzerlik buluyor – ç.n.

nir. Fakat Mr. Burke şunu hatırlamalıdır ki kendisi piyes değil tarih yazmaktadır ve okuyucuları kendisinden aktörce davranışlar ile atıp tutma değil, hakikat beklemektedirler.

Bir adamın, inanılsın diye yazdığı bir eserde: *Yazıklar olsun, şövalyelik devri bitti! Artık Avrupa'nın şanı ebediyen sönmüştür! Hayatın para ile satın alınmaz güzelliği* (şayet bunun ne olduğunu bilen varsa) *ve milletlerin ucuz savunucusu olan o, yiğitçe duyguların ve kahramanca teşebbüslerin besleyicisi olan o, artık yok olmuştur!* diye aktörce dövünüp ağladığını görürsek ve anlarsak ki buna sebep o şövalyelik münasebetsizlikleri ile dolu Donkişot devrinin sona ermesidir, o adamın düşünüşü hakkında bizde nasıl bir fikir hâsil olabilir, yahut onun söylediği olaylara ne derece itibar edebiliriz? O kendi muhayyilesinin rapsodisinde bir yeldeğirmenleri âlemi keşfetmiştir ve bütün üzüntüsü bunlara hücum edecek donkişotlar yok diyerdir. Fakat şayet şövalyelik devri gibi Aristokrasi çağı da (ki önceleri aralarında bir nevi bağlılık vardı) çökmeye mahkûmsa, bu sınıfın borazancıbaşısı olan Mr. Burke, gülünç taklitlerine sonuna kadar devam ederek, sözlerini şöyle bir feryat ile bitirebilir: *Otello'nun işi bitti!*

Mr. Burke'ün korkunç tasvirlerine rağmen, Fransız İhtilâli'nin, başka memleketlerin ihtilâlleriyle ölçülünce, bu kadar az kurban vermiş olmasına şaşılır: fakat parçalanması, kastedilen hedeflerin *şahıslar* gibi *prensipler* olduğu düşünülürken, bunun şaşılacak bir tarafı kalmaz. Milletın kafası, şahıslarla uğraşmanın ilham edebileceğinden daha üstün bir amacın tesiri altında bulunuyordu ve bir düşmanı yere sermekten daha yüksek bir zafer arıyordu. Sayıları zaten az olan ölenler içinde hiçbir tane önceden mimlenip de öyle öldürülmüş kişiye rastlanmaz. Hepsi de o andaki hal ve şartların gereği olan bir akıbeta sürüklenmişlerdir, fakat 1745 hadisesinde zavallı İskoçyalılara yapıldığı gibi uzun, soğukkanlı, dinmez azalmaz bir öç ile kovalanmamışlardır.

Mr. Burke'ün bütün kitabında Bastille'den defadan fazla bahsedildiğini görmedim; onu da âdeta yıkıldığına üzüyor ve yeniden yapılmasını istiyormuş gibi anmıştır. “Biz Newgate'i (bir hapisane) tekrar inşa ettik ve bu binayı boş bırakmadık;